DE DEI LOCUTIONE MARCII ANTONII NATTAE ASTENSIS ORATIO

Marco Antonio Natta

R.[MO] ET ILL.[MO] CARDINALI
ALEXANDRINO,

Academiæ Venetæ patrono, in primis obſeruando.

RERVM humanarum exitus, quàm uaria ſint hominum conſilia, declarant. quòd ſi quis benè cogitat; ſequitur, ut idem laudabiliter agat. recte autem agentem nihil unquam fruſtrabitur, nihil fallet. decet igitur nos optima ſpe niti, admodumq; firma, quibus in condenda, atque inſtituenda Academia noſtra, nihil, præter Dei gloriam, & communem hominum utilitatem, propoſitum fuit.

NEQVE uero actiones noſtræ, ut ſperamus, eiuſmodi erunt, ut hanc ad optimas res animorum noſtrorũ incrèdibilem propenſionem ambigue aliquis interpretari, aut in dubium reuocare poſsit. apparantur quotidie ſumma cura, & edentur à nobis diuina doctrina referti, qui pietatem, ac

religionem complectantur, illuſtres libri: & interim, quaſi ſpecimen quoddam, aut pignus noſtræ uoluntatis, egregia quædam de Locutione DEI, ab excellenti uiro conſcripta, piis mentibus, ac ſacrarum literarum, ideſt ueræ gloriæ, ſtudioſis communicanda cenſuimus.

QVE duabus maxime de cauſis, uir præſtantiſsime, tuo nomine decuit eſſe inſcripta: primum, quòd, ſuſcepto Academiæ noſtræ patrocinio, nihil prætermittis, quod ad eam ornandam, augendamq; pertineat: & nos, quæ à te officia proficiſcuntur, quibus animis, quàm libentibus, quàm gratis excipiamus, aliquo item officio tum ipſi tibi, tum ceteris omnibus indicatum, maximeq; perſpicuũ eſſe cupimus. deinde, quæ de Deo loquuntur, ad quem potius mitti æquum fuit, quàm ad eum, qui diuina ſtudia in omni ſuæ uitæ curſu cunctis & opibus, & honoribus antepoſuit? qui cum uniuerſam de Deo, diuinisq; rebus doctrinam accuratiſsime quæſiuit; tum uero cum ipſa doctrina uitæ rationem coniunxit; &, ut o-

mnes

mnes rectam, ſalutaremq; uiam tenerent, aut, qui diuerterant, in eam reuocarentur, ſtudio, conſilio, monitis, auctoritate contẽdit. nihil obſcure fama loquitur de tuis uirtutibus. nihil de te aut exiguum, aut dubium affertur. patent multis, ac certiſsimis argumentis eximia tua in Chriſti Eccleſiam merita. colunt te omnes ob doctrinã, imitantur multi ob integritatem, amant ob humanitatem, maximeq; ob rectam, ac ſimplicem naturam, ab omni fuco, omniq; faſtu longiſsime remotam.

PRAECONEM uero tuarum laudum omnibus horis audimus eum, qui ſumma ipſe laude dignus eſt, Federicum Badoarium, auctorem, & conditorem, Deo duce, Academiæ noſtræ: cui quidem uiro tum uitæ probitas, tum ex aſsiduo ſtudio doctrina, & ex diuturno rerum uſu quæſita prudentia fidem, atque auctoritatem in omni ſermone conciliat.

IPSO igitur non modo approbãte, uerum etiam hortante, præclarum de Deo libellũ, grauem ſententiis, illuſtrem uerbis, ad te mittit,

mittit, tuoq; dicatum nomini omnibus gentibus Academia noſtra communicat. quæ cum ſe tibi, ſuo primum iudicio commota, tuis deinde meritis impulſa, penitus addixerit, eandem obſeruantiam in omni uita præſtabit; &, ut eam futuræ quoque gentes intelligant, ipſo, ad quem omnia referimus, ſummo Deo opem ferente, aliquo merito conſequemur.

Tv interim, quando iam hoc tribuiſti humanitati tuæ, ut nos ſuſciperes, tribues idē conſtantiæ, ut ſuſceptos tuearis, & foueas, ita tamen, ſi nos tuo præſidio, ac ſtudio dignos, ideſt noſtra ingenia in optimis artibus exercentes, noſtrasq; uoluntates ad unam uirtutem dirigentes, & audies, & re ipſa cognoſces.

Academia Veneta.

MARCI ANTONII NATTAE ASTENSIS DE DEI LOCVTIONE, ad Ioannem Baptiſtam Nattam fratrem, oratio.

Meminisse potes, Baptiſta frater, cum nobis, in robore adhuc ætatis exiſtentibus, flagrarent bella; nec inter arma & gladios militum eſſet iuris ſcientiæ locus, cui ab adoleſcentia nos addixeramus; & inde ego plus ocii nactus eſſem; me ad alias ingenuas diſciplinas tranſtuliſſe, in primisq; uerſari ſolitum in ueterum oratorum libris, quos nobis aut Roma olim tulit, aut doctæ Athenæ dederunt; adeoq; me eorum ſtudia complexum, ut illorum exemplo quædam ſcriptitarem; nec tamen ea mihi proferenda, ſed occultanda putarem. ueruntamen, dum abſum à patria eorundem bellorum cauſa, quæ omnia conculcauerant; accidit, ut ad amicorum quorundam meorum notitiam perueniret, me non nulla habere ſcripta, nec ea edere: idq; meum illi conſilium improbarunt, impuleruntq; ut ederem quædam: quæ cum uideant non diſplicuiſſe, urgent nunc iidem uehementius ad reliquorum editionem. interrogant me, num legerim illud Ciceronis in Academicis, intemperantis eſſe, & ocio abutentis, ſcribere, quæ occultare uelis. Num etiam meminerim illius Euangelici ſerui, qui iram commouit aduerſus ſe Do-

mini, propterea quòd talentum ſibi creditum effodiſſet, & nihil ex eo lucri Dominicis theſauris intuliſſet? Quidam ex his, acutior ceteris, Solomon, inquit, in prouerbiis aſſeuerat, quod, qui abſcondit frumentum, maledicetur in populo. Putas ne Solomonem, uirum ſapientem, de frumento tantum id dixiſſe, & non ſub frumenti nomine de doctrina cenſuiſſe? [illegible]æ multo melior, & præſtantior in populo eſt alimonia. hanc eſſe cenſet non occultandam, ne ſequatur maledictio. Ita illi mecum: quibus quid contradixerim, & quibus rationibus nixus ſim eorum aſſertionem demoliri, longum eſſet referre. cum illi nihilo minus in ſententia permanerent, uiſum eſt, humanitatis eſſe, in re propria alienum potius ſubſequi iudicium, quàm ſuum. ceſsimus igitur, &, quod olim iuuenes luſimus, nunc ſenes emittimus. etenim ad noua cudenda nec ocium ſuppetit in tanto iuriſdictionis munere; nec onus patitur inſtantis ſenectutis. Proximis menſibus dialogum quendam de oratione ad Deum in uulgus dedimus: in quo ſatis, ut opinor, explicatum diligenter, quid ea ſit oratio, & qualis eſſe debeat, & an continuo impetret petita, & cuius demum ſit roboris. Verum, quoniam non homines tantum ad Deum, ſed conuerſa quoque ratione ad homines loquitur Deus; faciendum mihi putaui, ut hac quoque de re ſententiam meam, ſeu uerius antiquorum Patrum notam facerem. nam de ea pariter olim oratiunculam compegeram. Enimuero, ſi tantum tribuitur locutioni humanæ; cur hanc alteram negligamus, ut non maiore etiam cura & diligentia tractetur? ſi quidem nihil ea nobilius

eſt.

eſt. nam ſi ſermonis robur, utilitatem, ueritatem expendimus ex dignitate, & ſapientia loquentis: manifeſtum iam, quanto interuallo humanam diuina antecedat locutio. Differt etiam plurimum utriuſque cognitio, & tractatio. nam hæc paucis nota, & à paucioribus tractata, ſubtiliter etiam explicanda uenit: illa uero omnium notitiæ expoſita eſt; & in eius explicatione populari ſermone agendum; & de ea plures tradiderunt. Quamobrem ad hæc intentiore opus fuerit animo. quanquam ita dicuntur à me omnia, ut quiuis mediocriter eruditus ea percipere, & imbibere poſsit. Volo autem intelligi me de hac tantum locutione Dei loqui, quæ in tempore quodam fit ad homines, non de ea, qua interius ſecum loquitur Deus æterno illo ſuo uerbo, quod genuit, & quod idem & unum eſt cum generante. illo enim uerbo nunquam incepit loqui, nec deſinit, ſed eo & ſe ipſum, & præterita omnia, & præſentia, & futura aſsidue dicit. Nos tantam altitudinem nunc ſcandere non cogitamus. de hac tantum locutione agimus: qua ille uel hominibus præcipit, aut uetat quædam, uel eoſdem admonet, inſtruit, docet, erudit, terret, ſolatur: quibusq; id fieri contingat rationibus, (ſi ſinat ipſe, uel faueat potius) dicere aggrediemur. Mitto autem ad te, ſuauiſsime frater, pro meo fraterno in te amore; & ſimul ut tuo in his, quæ extraordinaria quodam modo facultate confecimus, perfruar iudicio. noui enim, quàm integre, incorrupteq; ſoleas iudicare. Vt autem ueniam ad Orationem; propone tibi animo aut me, aut alium potius eruditum quendam uirum, rogatum à pluribus, ut, poſtquam Bonifacius

facius monachus de locutione hominum ad Deum locutus eſſet, ipſe uiciſsim de locutione Dei ad homines diceret: illum pollicitum: mox, ubi condicta dies aduentarit, ueniſſe in templum ſanctiſsimæ Dei genitricis Mariæ, quod penes nos eſt maximum & ampliſsimum: illic, ſuggeſtu conſcenſo, in magno eruditorum uirorum conſeſſu, huiuſcemodi orationem habuiſſe.

VETERES ſapientiæ ſectatores, quibus, naturalia indagare, curæ fuit, dum hominis naturam inueſtigarent, duo quædam illic ineſſe perſpexerunt, animum uidelicet, & corpus: ſed, quid eorum eſſet homo, quærendum putauerunt. Vtrum igitur animus ſolus eſt homo, ex eo, quod corpus regat? ſicuti uir, & equus, licet duo ſint quædam, tamen uir ſolus inſidens equo eques dicitur, quòd equo regendo ſit accommodatus. An contra, corpus ſolum ſit homo? nam licet animus pretioſior ſit corpore, tamen continetur corpore: & id, quod continet, ſpectandum: ſicut annulo incluſa gemma cedit annulo; & utrunque annulus nuncupatur: & ignis in lucerna cedit lucernæ; & utrunque lucerna uocatur: nec refert, quod gemma annulo, ignis lucerna ſit melior. An potius, nec animus ſolus, nec corpus ſolum ſit homo, ſed utrunque ſimul: ſicut centaurus, qui conſtat ex biformi figura, nec aliter centaurus eſſe poteſt: & eodem modo camelopardalis, & Triton: & duos equos ſimul iunctos bigas dicimus; diſiunctus uero alter ab altero hac appellatione carebit. Horum trium, quæ præpoſita ſunt, hoc ultimum uerius

rius

rius illi putauerunt, ut homo nec animus ſolus, nec ſolum corpus ſit, ſed utrunque ſimul: atque ita ex his duabus partibus hominem conſtare dixerunt. Vtriuſque autem partis bona quædam eſſe poſuerunt, quibus homo recte utens ſuo fungeretur munere. nam ualetudo, uires, pulchritudo bona ſunt in toto corpore, & in partibus eius ſingulorum ſenſuum integritas, & in membris non nullis præſtans quædam uis, uelut in pedibus celeritas, robur in lacertis, claritas in uoce, in lingua explanata locutio. At in animo bona alia à natura ſunt, alia à moribus. nam uelocitas in diſcendo, firmitas in reminiſcendo, facilitas in inueniendo, naturæ contingunt beneficio. à moribus proficiſcuntur uirtutes, tam quæ ad agendum ſunt, quàm quæ ad contemplandum: ueluti prudentia, iuſtitia, fides, pietas, religio, temperantia, fortitudo, & ſi qua ſunt eiuſmodi. ipſi autem mores tum exercitationis aſsiduitate comparantur, tum adhibità ratione formantur. Et de animi quidem, & corporis bonis, hæc dicebantur: inter quæ tamen plurimum intereſſe arbitrabantur: eſſe enim hæc corporis uilia, anguſta, humilia, caduca, fluxa, fragilia: contra, illa animi, magna, præclara, ſublimia, immortalia, ſempiterna, ea preſertim, quæ cum uirtutis uſu adiuncta ſunt: nam eminent ea ceteris, & longe lateq; refulgent: nec mirum, quòd alia ſint, quæ ſequuntur corpus; & alia, quæ animum: & quòd diſsimilia ſint; quoniam hanc diuerſitatem facit corporis & animi natura longe inter ſe diſtans: quorum duorum homo alterum habet cum pecudibus, alterum cum diis commune. Hæc cũ olim dixiſſent ueteres ſapientes, uidebantur

bantur ſibi, quod attineret, de hominis natura dixiſſe. Noſtræ uero religionis antiſtites cum hæc eadem ſentirent, quia, ita ſe rem habere, intelligebant, attamen non ſolum unum hominem in duas partes diduxerunt, ſicut illi, ſed, diuerſa ratione, ex uno geminum quandoque effecerunt, cum unum exteriorem hominem, alium interiorem ponerent, hoc animum, alio corpus ſignificantes. non enim hominem eſſe rebantur ueluti ſimulacrum quoddã mortali effictum manu; quod cum obuiis lineamentis forinſecus oblectet, interius lutum eſt, uel lignum, aut rude marmor, nihil habet intus ſpirans, & uiuum, quod externis reſpondeat membris. At in nobis eadem fere introrſus recepta forma, quam propalam exhibemus, tantum intereſt inter humanum, ac diuinum figmentum. nam cum animus aduenit ad intelligentiam oblatæ rei, tunc, ueluti quibuſdam oculis utens, cernere dicitur: cum tenacius retinet, ueluti quibuſdam manibus apprehendit: uariis huc illuc concitatus affectibus, pedibus quadam modo peragrat: uerba effundit, cum meditatur, & cogitat: infans eſt etiam interior noſter homo, cum opere parum in diuinis mandatis profecit; at ubi multum, tum floridus, & robuſtus iuuenta. Exterioris hominis formam dilabi aſsidue, & corrumpi, & ipſa defloreſcere uetuſtate, interioris contra renouari indies, & reuireſcere, teſtantur. Habetis, quæ de homine ueteres philoſophi dixerunt, & quæ illis noſtri addendum putauerunt. ſed quod philoſophi dixerunt, facilius cognitu: quod noſtri addiderunt, difficilius. itaque iſtud ſtatim inuentum, hoc poſterius. Non reperi ueterum

rum aliquem philoſophorum interioris hominis meminiſſe, præter unum Plotinum, inter Platonicos illuſtrem. is ſemel aut iterum interioris & exterioris hominis meminit eo ſenſu, quo nos accipimus. ſed potuit hoc ille à Chriſtianis accepiſſe, quorum floruit temporibus, & à quibus non alienus fuiſſe uidetur. Ego uero horum, etſi ſæpe, nunquam tamen libentius memini, quàm hoc tempore, quo uobis ingentem curam inſediſſe uideo interiorem hominem ueſtrum reficiendi pabulo doctrinæ, quæ diuina ſit tota, atque cæleſtis. Fœdum, ut opinor, & turpe uidebatur, externum hunc corporis uentrem cibo, potuq; uili, ac ſæpe noxio, onerare, illum autem internum animi uentrem contemnere, diuini pabuli fame tabeſcentem. itaque implere nunc quæritis, & ſaturare. Sed & illud me mouit, ut initio horum meminerim, quia non parum pertinent ad diſſoluendum id, quod quæritur. Scire enim expetitis, quo modo Deus, incorporea præditus ſubſtantia, cum Patribus ueteris teſtamenti locutus eſſe dicatur. Hic ego tremerem animo, & uehementiſsime perturbarer, niſi quòd iam uideo hæc, quæ corporum ſunt, ad hæc noſtra incorporalia transferri non abſurde, ſimilitudine quadam efficiendi. ſic pari ratione exiſtimo, quod in ſcripturis ſanctis loqui dicatur Deus, non ut aſsignetur illi corporeum aliquid, qui uacat omni penitus corpore, ſed ut hac eius locutione aliquid ſignificetur, quod illi competat naturæ: id quid ſit, explanare conandum potius, quàm de Deo indignum aliquid cogitandum. Etenim ſi cum poetis antiquis nobis res eſſet, qui humanis membris prædi-

tos

tos effingunt. Deos, & quibus pro membrorum uſu haſtas aſsignant, faces, iacula, ſagittas: minus mirandum eſſet, ſi tales dii interpellaſſe oris ſono uigilantes aliquos, aut dormientes dicerentur. Sed faceſsant iſta à Chriſtiana religione. Nos unicum Deum colentes, eundem incorporeum fatemur. Illud, quod ſcriptura dicit, hominem à Deo factum ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, nemo ſapiens intellexit unquam de corporali imagine, quæ in Deo non inuenitur. imago nanque Dei in homine eſt ratio, & intellectus: quibus munitus, animalia cuncta, illorum expertia, ſuperat, eisq; dominatur. Quòd ſi homo non eſt Deo ſimilis, quantum ad corpus attinet: non erit etiam Deus in eadem corporis ratione ſimilis homini: non habet dentes, linguam, labra, quibus humano more uerba effingat; non pulmonem, & arterias, & ſi qua cetera membra ſunt, quibus loquendi expletur officium; caret ceruice, iugulo, pectore, corde, pedibus, uentre, lacertis. ſimplex nanque eſt illa ſubſtantia, non coagmentata, & compaginata membris, immo ne his quidem noſtris utens communibus affectibus, quos non ratio, ſed perturbatio gignit. Porro, illud intelligendum eſt, excelſo illi, & omnipotenti Deo curæ eſſe cuncta mortalia, ut ea regat, & moderetur, quorum formator extitit, & creator. hoc etiam fatentur ii, qui in Græcia philoſophari inſtituerunt, unam ſcilicet ſupremam eſſe cauſam, mundi, eorumq;, quæ in mundo ſunt, prouidentem. Nemo tam rudis eſt, tamq; efferatis moribus; qui oculos mentis circumferens, non intelligat ex ipſa rerum magnitudine, motu, diſpoſitione

tione, conſtantia, utilitate, pulchritudine, hæc admirabili Dei ſapientia condita & inſtructa fuiſſe,& nunc ſingulari eiuſdem prouidentia gubernari. Sæpe expedit hominibus, præmonſtrari aliquid, ut occurratur prudentia exitio uenturo,uel ut aduẽtans calamitas peccatoris luctu gemituq; ſuſpendatur. Sæpe, ad mores improbos coercendos,uel corrigendos, opus fuerit nouo aliquo inſtituto. Alia aliis temporibus, & locis expediunt, quæ indicare mortalibus debet Deus. nã, ni faciat, nec iam prouiſor orbis, nec moderator dicetur. Ergo ubi indicat aliquid hominibus uenturum, loqui tunc dicitur: indicat autem non lingua, qua caret, ſed ſpiritu, qui ſermonis illi uicem exhibet. nam per hunc diuina innoteſcit uoluntas, ſicut fit inter homines per ſermonem. nam ſermo inter mortales index eſt conſiliorum, teſtis mentis, cordis nuncius. indicat, nullo uerborum ſtrepitu, aut ſono, homini, quid uelit, Deus, ſed ſacro demiſſo ſpiritu. nulla tunc aërea ſpatia ſyllabarum aut dictionum formulis uerberantur: ſed pulſatur interius humana mens diuino afflatu. hoc ubi fit, utrum tacuiſſe Deum tunc dicemus, an locutum? nam illud primum, per ſilentium quidquam indicatum, humanæ reſpuant aures, alterum pergrate agnoſcunt. Nonne etiam is loquitur, qui, ut alius loquatur, facit? Sic enim inquit Chriſtus diſcipulis: Non uos loquimini, ſed ſpiritus Patris ueſtri,qui in uobis eſt. Et in Leuitico Deus ad Moſem excuſantẽ ſe, ne mitteretur ad Pharaonem, quoniam impeditioris eſſet & tardioris linguæ; Ego, inquit, ero in ore tuo, doceboq; quid loquaris. Et ex perſona eiuſdem dici-

ſe, alienæ linguæ uſum præconio. Amplius aliquid dicam. Omnis ueritas, à quocunque prædicata, (neminem excipio non ſacrilegum, non hæreticum, non prædonem) affluit à Deo, quo ſuggerente prædicatur. nam ſuggerente opus eſt: & nemo alius, præter hunc, ſuggerere poteſt. Summatim autem ut rem cõplectar, ubicunque Deus ui eius occulta excitat hominis mentẽ, ut aliquid dicat, uel gerat, hunc Deus fertur alloqui. At poterat ſcriptura, remoto hoc loquendi uocabulo, dicere, quod Deus hoc uel illud indicauit homini, uel ſignificauit: poterat quidem: ſed nullum peccatum eſt ſcripturæ, immo magna laus, ſi, quo expreſsius, & efficacius oſtenderet, quid fieret, dicat, quod alloquitur Deus hominem, dum illum afflat tantummodo. obſcuritas nempe quædã obiici uidetur humanis ſenſibus, dum aliquid non ſermone, ſed indicio, aut ſigno dicitur demonſtratum. Vt autem oſtenderetur, illud certo demonſtratum à Deo; propterea Deo ad hominem loquente factum id, uel dictum perhibetur: quaſi tam claro, & euidenti ſigno diuina innotuerit uoluntas, æque ac ſi humano ſermone illud fuiſſet prolatum. Ea enim, quæ incorporea ſunt, melius percipiuntur ab homine corporeis undique obuallato ſenſibus, & qui intra corpora aſsidue uerſatur, ſi ſimilitudine quapiam corporaliũ rerum notentur. Quod ſi alicubi id faciendum, id maxime fieri in diuinis decet, nam humana facultas de Deo, quem inſpectabilem nouit, & incorporeum, nec dicere commode, nec cogitare poteſt, niſi ad ima illum deducat; ut, quem in propriis non agnoſcit, in alienis, id eſt ſuis, ſibi co-

 gnitis,

gnitis, quoquo modo teneat. Eſt præterea illud ſcripturæ conſilium, quo nobis familiarius inſinuet Deum, uti circa illũ noſtro habitu, noſtriſq; affectibus. Si enim altiſsime loqueretur de Deo, timeret inerudita mens eò ingredi, ſicut pauper timet ingrediens ad locupletem; nec eſſet ſancta ſcriptura omnibus peruia, & penetrabilis. quotus enim quiſque intelligeret? nunc hac humili dicendi facultate omnibus patet, omnes tenet, paſcit, oblectat, tanquam hortulus quidam. nam etſi de magnis loquitur, ea tamen paruis ſignificat. Hinc non ſolum linguam, & os ſonans aſcribit Deo, ſed reliqua quoque membra. At non ob hoc intelligendus corporeus Deus, non magis, quàm interior ille noſter homo, de quo initio loquebar, intelligitur corpus habere. tametſi illi exterioris hominis facies addicatur. ſed, ut tunc ad oſtendendum ea, quæ intus in animo geruntur, transferimus illuc ſimilitudine quadam externa membra: ſic eodem ſimulacro diuinas effingimus uirtutes. Ego Deum caput habere dico: quid, ego dico, immo ſcriptura dicit? ſed nullum oſsibus compactũ caput affigit Deo, uerum illius potentiam capitis uerbo ſignauit, pectus Dei & cor appellat, quo modo? quia nequit aliis uocabulis, quæ ſenſus magis feriant, conſilium Dei, uoluntatemq; enunciare. Poſtulamus à Deo, ut nobis oſtendat faciem ſuam, ſi nos uult eſſe ſaluos: poſtulamus quidem, & ita eſſe poſtulandum ſcriptura admonet, ſed quã faciem habet Deus, qui caretq; ſanguine, pelle, neruis? eſt ne ea alicubi? minime: ſed faciei nomine ſignificata eſt cognitio, noſtro ſane more, id eſt humano; quoniam cognitionem præbẽt ſui, quicunque

cunque inſpici faciem ſuam permittunt. Poterat dici Deo: da mihi cognitionem tui. nemo reprehenderet, immo laudarent omnes. attamen ad humanos ſenſus propius, & gratius dictum eſt, ut faciem ſuam oſtendat. Dextera eius protegi petimus, quum auxilium imploratur. ſic uidere, ſic audire dicitur; quoniam communibus ſenſibus, hominiq; familiaribus exprimendum fuit, Deum habere cognita omnia, & percepta. Illud quoque animaduerto, quod ſcriptura cælum, mare, aridam uocat opus manuum Dei, uel digitorũ eius; atque ita loquitur de Deo, ut de fabro, qui opus ipſum multo labore dolare, complanare, tornare, delineare, componere ſolet; quum tamen, Deum uerbo cuncta creaſſe, eadẽ ſcriptura teſtetur. ſed, ut enixius oſtenderetur ars Dei fabricatoria, opus ipſum, uerbo conditum, ad manus, & digitos Dei transfert. noſtrum eſt, ubi talia audimus, membra remouere de Deo, efficientiam membrorum relinquere; qua non orbatur Deus, qui membra illa formauit, ceterisq; donauit. huc autem tendit ſcriptura, huiuſmodi ludens uocabulis corporeis circa Deum; ut humanos animos afficiat uehementius. homo enim, dum in corpore habitat, id eſt donec homo eſt, utitur ad intelligendum corporis inſtrumento. itaque libenter amplectitur ſimulacra corporea; quibus inde uelu ti gradibus innixa mens, tollit ſe ad excipiendum ea, quæ mente tantum, & ratione capiuntur. Quum autem nihil ſublimius ſit Deo, nihil difficilius ad intelligendum; multo magis ad eum gradus proſternere oportebat, quibus humana mens leuius, & facilius eò ſcanderet. Non habet ille humana

mana

mana membra. perſpicuum eſt id quidem: quid ta men prohibet humano deſcribere habitu eũ, qui ſupra uires, cogitationesq́; noſtras aſcendit? ut, quo modo fieri poſsit, à nobis comprehendatur. Añ derideri mererer, ſi tellurem iuſtiſsimam, & frigus ſceleratum uocarem: quorum utrũque poſuit ſummus ille poeta noſter: qui ut aptius qualitatem rerum indicaret, animorum affectus inanimis corporibus inſcripſit. hinc ab eodem poeta illud manauit:

Et pontem indignatus Araxes.

Quid eſt hoc? de flumine loquitur, & indignatum dicit ſuper pontis impoſitione. num flumina etiã indignari ſolent? non opinor. nam flumina nihil aliud ſunt, quàm congeries aquarũ fluentium, ñul lo ſenſu præditarum. cur igitur poeta flumini indi gnationem dedit? quia uiſum eſt nouitatẽ rei, & magnitudinẽ non potuiſſe ſignificantius exprimi pluribus uerbis, quàm uno illo indignationis affe ctu, qui flumini tribueretur. Dicimus telũ manu fugiſſe, quod per imprudentiam emiſſum fuit. hic rei inanimæ aſcribitur fuga; quòd is motus factus ſit præter mẽtem eius, qui iaculatus eſt; quemadmodum fuga fit ſeruorum, inſciis, uel inuitis potius dominis. propria uerba non deerant: placuit tamen magis uti tranſlato; quòd clarius rem oſten dere uidebatur; & quia iucunda eſt ſimilitudo rerum corporalium, quæ id, de quo agitur, oculis pene ſubiicit: quo uno ſenſu animus maxime permouetur. Multis quoque aliis in rebus, ac pene infinitis utimur tranſlatis uocabulis, ueluti cum dicimus, Cæſarem fulſiſſe rebus geſtis, & Catilinam armatum fuiſſe audacia, & fractos Maurorum

rum animos Italis armis; & eum, cui in tuto res eſt, dicimus in portu nauigare. quòd ſi communis ſermo recipit has dicendi figuras, tanquam ualde luminoſas: cur unam ſcripturam ſanctam credimus orbatam eſſe huiuſmodi tranſlationum luminibus, quibus humana loquela maxime gaudet? illa uero has tranſlationes non modo non refugit, ſed etiam ſectatur. hominum enim cauſa confecta, eo more loquitur, quo humanos animos maxime impelli putat. Exempla plura ſuppeditant: unum aut alterum ponam, ſumptum de lamentatione Ieremiæ prophetæ, quam flebilibus implet numeris. illic enim ſic loquitur, prænuncians Hieroſolymæ euerſionem. Viæ Sion lugent; eo quòd non ſint, qui ueniant ad ſolemnitatem. Videtis, quàm pulchre, & decore uiis luctum aſcripſit, cum ſolitudinem, quæ uentura illuc fuerat, indicare molitur. Nec multo poſt aſſumens propheta ciuitatis perſonam, Vindemiauit me, inquit, Dominus in die furoris ſui. Nemo hic tam ſenſu hebes inuenietur, qui non intelligat, quàm ſpecioſa ſimilitudine propheta ablationem fructuum, & ornamentorum omnium, uindemiam nuncupauerit. id, cum hac ſimilitudine dictum, excipitur gratius, quàm ſi cum ſimplici ſententia elatum fuiſſet. mens etenim, familiarium rerum imagine concepta, magis ſuſcitatur, &, tanquam in pictura rem ipſam cernat, magis amplectitur: deinde, quia feſtiuius id exponitur, diutius etiam retinet. Idem propheta eodem opere inuitans contemplatione futurarum miſeriarum Hieroſolymam ad lacrymas. Deduc quaſi torrentem lacrymas per diem ac noctem, nec

des

nonnulli prudentiſsimi uiri induxerunt eos, quos
Græce ἀπολόγους latine fabulas nuncupamus: in qui
bus & inanima fere omnia & irrationabilia ani-
malia faciunt loquentia & ratiocinantia, affecti-
busq; humanis utentia, quod ſibi hac ratione au-
ditorum animos facilius ad ſeducere arbitraban-
tur: quo fabulandi genere non ſolum poetas ue-
teres Homerum, Heſiodum, Archilochum, ſed
magnos quoque poſtmodum oratores uſos ac-
cepimus. Menenius quidem Agrippa (ut alios
prætercam) plebem Romanam diſsidentem à pa-
tribus flexit ad concordiam notiſsima fabula de
membris humanis aduerſus uentrem pugnanti-
bus. Herodotus quoque auctor eſt Cyrum illum
magnum Perſarum Regem quædam Ionum Aeo-
lumq; legatis per apologum reſpondiſſe, quem
etiam retulit. Sunt, qui Aeſopum Phrygium ha-
rum fabellarum auctorem ferant: qui tamen ea-
rum non auctor, ſed illuſtrator fuit. nam nemi-
nem eo ſcientius, & frequentius uſum conſtat.
harum nonnullas Ariſtoteles narrat in rhetoricis,
Horatius ſuo intexuit carmini: enimuero lego il-
lud apud hunc:

Olim quod uulpes ægroto cauta leoni
Reſpondit, Referam.

Et reliqua, idem aliam fabellam de mure urbano
& ruſtico mutuo ſe hoſpitio excipientibus pluri-
mis proſecutus eſt uerſibus. Eiuſdem de ceruo,
& equo inuicem prælantibus extat carmē. Quòd
ſi ſermo aſcribitur brutis, quæ omnis ſermonis,
omniſq; intelligentiæ ſunt expertia, ſed aſcribi-
tur tamen, ut præcepta quædam uitæ firmius &
iucundius humanis auribus excipiantur: quanto

iuſtius ſermonis uſu transfertur ad Deum, quando patefacit ipſe homini, quid ferat ſempiterna eius ſapientia, & uoluntas? non enim, ut in beluis totum, quicquid de eis profertur, fingitur; ſic de Deo. nã ueraciter illa uult, de quibus locutus fuiſſe perhibetur. Cur autẽ locutus fuiſſe perhibetur, niſi ut oſtendatur manifeſtationem tunc factam diuinæ uoluntatis? quæ etſi ſermone non ſit facta, ſed alio modo: is modus ſermo dici poteſt, cum ſermonis exhibeat uicem. idq́; facilius dici & æquioribus auribus accipi poteſt, quàm cũ beſtias aliquas colloquia inter ſe miſcuiſſe fingimus. Omnia incorporea (dicendum eſt ſæpius) melius capiuntur. ſi effigie aliqua corporaliũ rerũ notentur. Si ſcriptura diceret, nutu quicquam mandaſſe Deum, leue id haberetur, ſi pulſu quodam interno, id uix intelligeretur. At ubi loquens ipſe Deus quidquam dicitur iuſiſſe, tunc pulſatur acrius humana mens id audiens, quia ducitur per ea, quibus aſſueuit, & repreſentans ſibi Deum ad hominem uerba facientem exiſtimat illud magnæ curæ fuiſſe Deo, qui uſque eo deſcenderit, ut homini loqueretur: non enim frigidè & titubanter quicquam uult Deus, ſicut plerunque homo ſolet, ſed non niſi firmiter & uehementer: non enim falli ueretur. hanc eius enixam uoluntatem ſcriptura locutionis nomine ſignauit. Nam ubi ſeruus loquitur ad ſeruum, herus imperat, uerba eius audiui, id faciendum eſt nobis, maius tunc imperium illud & irretractabile uidetur: Sin autem dicat ille ſe coniecturis & ſignis colligere Domini uoluntatem, res forſitan in contemptum deduceretur. Quid porrò miran-

dum

dum eſt loqui illum, cui etiam perturbationes noſtris cõſimiles aſcribuntur? Iratus deſcribitur ac furens. Quis id ferat, niſi prudenter intelligat hac atrocitate uerborum, quam homines norunt, impendere pro peccatis diuinam ultionem & correptionis flagellum? nam & Iudices aliquando ipſos iratos fuiſſe dicimus in reos ob atrocia maleficia, quamuis uideamus ipſos ſine ullo animi motu ſententiam capitis in eos dicere & ſupplicia more maiorũ ſumere. Ex aduerſo miſericors dicitur eſſe Deus, ſed num recte? nã miſericordia dicta eſt ex eo quod miſerum cor faciat, attamen paſſim miſericors uocatur à nobis Deus, dum facilitatem eius tribuendi egentibus & indulgẽdi peccantibus notamus, qui dum eo munere fungitur, quomodo miſerum cor habet, qui ne cor quidem habeat? attamen quia ita ille tribuit, ac ſi commotus eſſet corde, alienæ miſeriæ conſpectu, utimur uerbo, quo ſimilem eum facimus perturbato, nam ſi hominem etiam uidero indigentiam ſubleuantem pauperis pecunia oblata, miſericordia hunc uſum dicam, etiam ſi imperturbato animo id fecerit. at potuit clementiam dicere, fateor, ſed placuit magis miſericordiæ uerbum, quo indicatur tanta animi propenſione illud feciſſe, ac ſi de aliena miſeria miſerũ ſibi ipſi cor feciſſet. Pœnitere ſe quodam ſcripturæ loco dicit quod fecerit hominem, ut oſtenderetur aliquid futurum, quod antea non erat, ſimilitudine ſumpta ab homine, qui pœnitẽtia ductus mutat, quod fecerat. hæc mutatio rerum pœnitentiæ nomine ſignificatur in Deo, neque ubi pœnitere ſe dicit, arguit ſe uarietatis & inconſtãtiæ, ſed nos ipſos

ingratitudinis: eſt enim immobilis illa natura cui etiam pennas dedimus, alitemq; Deum fecimus, dicente ad illum Propheta. Sub umbra alarum tuarum protege me: hæc enim & alia ſacræ literæ non propriis, ſed tranſlatis uocabulis de Deo notauerunt, & balbutiunt nobiſcum illæ de tanta maieſtate uerba facientes, ſicut patres cum puerulis ſolent, nam eorum more balbutiendum eſt, ut ab illis intelligantur. An non balbutire tibi uidentur? cum in mundi fabrica deſcribitur, quod cum cælum, lucem, ſolem, terram, aquam, uolucres, animãtia creaſſet Deus ſex diebus, ſubiicitur ſub unoquoque die, quod uidit Deus bona eſſe, quæ creaſſet, quaſi antea nõ uidiſſet, & ſcientia ulla noua accedere poſsit Deo. ſed uidetur illic Deus affectus ſumere humanis ſimiles, ut eoſdem moueat in hominibus, ad quos fit ſermo, nam fabricat illic mundum tanquam ſpeculante homine. Video, inquit Deus, bona eſſe hæc, quæ creaui primo die. idem repetit ſecundo, tertio, & deinceps reliquis diebus. his ille uerbis pulſat quodammodo hominis pectus, & quaſi ad eum loquitur, quid tu homuncule, qui me ſpecularis hæc facientem? nonne mecum uides hæc eſſe bona ſingula, quæ creaui? Sic humillima quæque ſcriptura impingit Deo, & de illo (ut modo dicebam) balbutit, ut intelligatur balbutiem illam eſſe noſtram, id eſt propter nos factam, ut incendamur, & cogitatione ad meliora proficiamus. Cum Abraham extuliſſet iam gladium, & filium, ſicut diuina uoce iuſſus fuerat, immolaret, prohibetur ab Angelo, & ad eum dicitur. Nunc cognoui quod times Deum. hæc uerba ſi referun-

tur

tur ad Deum, uidentur abſurde prolata. quid enim? Deus non nouerat qualis in eum eſſet Abraham ex ſuperioribus geſtis? Quid prætere a? nonne eſt hic ille Deus, qui hominum renes & uiſcera rimatur, cuius notitiæ facta ſunt omnia antequam fiant? ſunt iſta, ueruntamen ibi loquitur, ut unus multis, qui non exacte, niſi ex operibus nouit, & illo notitiæ nomine opera ſibi noſtra grata eſſe demonſtrat. Et quamuis antea Abraham tale ſui ſpecimen dediſſet, ut facile intelligi poſſet quãti faceret diuina iuſſa, attamen hoc loco Deus nunc ſe cognouiſſe dicit, attollens iſtud facinus, tãquam illa cum hoc collata nihil eſſe uideantur. Si quidem & uulgo homines de factis eximiis & ſuperiora uincentibus illo more loqui conſueuerunt. Veluti (exempli cauſa) ſi quiſpiam pluribus ab amico donatus muneribus, poſthac ſplendidum accipiat munus ab eodem, quale nunquam antea, nonne merito dicet? Nunc demum cognoui, quod ille me diligit, non quo antea non cognouerit, ſed quod declarare uelit excellentiam poſterioris muneris, quaſi illud fulgore ſuo anteriora omnia obſcurarit. Sic locutus tunc eſt Deus: Eſt enim huiuſmodi, ut non dedignetur mores noſtros non improbos loquendo imitari. Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus eſt, & peccatum eorum aggrauatum eſt nimis: deſcendam, & uidebo utrum clamorem, qui uenit ad me, opere compleuerint: ſin autem, ut ſciam: quis non intelligat hæc humano more dicta fuiſſe? non enim opinor, alicubi abeſt Deus, qui ſui præſentia implet omnem locum, & quicquid eſt. Quid porro

ille

ille ignorat? Sed illo ſermone oſtendere cupit magnitudinem deteſtabilis criminis, ſuſcipiens uicem patrisfamilias cuiuſpiam, ad quem ſi deferatur filios aut alios quoſdam honeſtos ciues perpetrare indies ingens aliquod ſcelus, dicat ſe non credere, niſi præſens ipſe oculis uiderit: Parem ſermonem ſibi ſumpſit Deus, & eodem exemplo ſic loquitur, detegens immanitatem criminis. Vix poſſum credere tantum hoc ſcelus ab his uiris admiſſum aduerſus ius faſque naturæ, quamuis crebris rumoribus ad me delatum. Deſcendam igitur, ut uideam quid rei ſit: incredibile enim hoc crimen, nec aliter apud me fidem niſi ex conſpectu habiturum: deſcendere ſe dicit, dum humana & hæc inferiora tractat: nam in leuitico quoque memorans ſe uidiſſe afflictionem populi ſui in Aegypto, & clamorem eius audiuiſſe propter duritiem eorum, qui præerant operibus, & ſciens (inquit) dolorem eius deſcendi, ut liberē eum de manibus Aegyptiorum. idem dum differt flagellare peccata, ignorare ſe ea dicit, ſed deinceps quum flagellat, ſe demum ait intellexiſſe. res indicatur his ſimilitudinibus & his figuris dicendi, quibus humanus maximè gaudet affectus, nam tranſlata ratione uocabula iucundiora ſunt, quam propria, ſimul & humana mens per ſua & familiaria exempla deduci ſe ad ſumma illa & diuina libenter agnoſcit, hæc locutio, quæ fit ad alterum, ita temperari debet, ut ingenium eius, cui aliquid ſuadetur requirit: Cum Deus ad Angelos loquitur, id eſt indicat, quid uelit, id facit eo more, quo Angelicæ conuenit naturæ, cum autem ad homines loquitur, quorum proſpicit ſaluti, rem inducit

cit eo modo, quo ſe humana mens tractari deſiderat & facilius percipere poſsit: non enim ſemper in omnibus diuinitas ſupercilii, (ut ita loquar) ſeueri & tetrici, ſed dimittit ſæpius ſe ad ima, & ita loquitur & perinde agit quaſi quilibet popularis, habeatq́; quod nos habemus, & fraterno cognatoq́; nobiſcum tangatur affectu. nam uidet, audit, ingreditur, deambulat, interrogat, reſpondet, diſputat, nouit, ignorat, obliuiſcitur, recordatur, iraſcitur, placatur, uertit ſe, auertit. His ille & talibus imbecillitatis noſtræ inſignibus depictus eſt, ut per hæc nota & familiaria indicetur hominibus quicquid æterna & immutabilis rerum ratio, quæ penes illum eſt, pro tempore & loco uelit & agat. Non errauero etiam, ſi dixero multa agere & dicere Deum humili more, ut nos inſtruat exemplo, & homines ad illos mores prouocet ueluti oſtendit illud de peccatis Sodomorum & Gomorrhœorum, de quibus nuper agebatur, ad quæ dicit ſe deſcendere, ut uideat num uera ſint, ſicut clamor & fama ferebat. Admonētur Reges & alii Principes uiri, ne facile rumoribus & delatoribus credant, ſed deſcendant ipſi aliquando ex ſublimi illo ſolio, & inquirant, num quæ delata ſunt ad eos crimina, ueritate nitātur: quemadmodum etiam dum peccaſſet Adam, & audiſſet uocem Domini deambulātis in Paradiſo ad auram poſt meridiem, abſcondiſſetq́; ſe à facie domini in medio ligni paradiſi: Vocauit Adam Deus, & dixit. Vbi es? hæc uocatio & omnis deinceps illa accuſatio, & reorum reſponſio, non aliud profecto indicant, quam uocandos à ſublimibus poteſtatibus criminum reos, audiendamque eorum defenſionem: nemi-

nem

ńem indicta cauſa damnandum. Si enim audire criminoſos uoluit Deus, quid pro ſe dicerent, Deus inquam, quem nihil latet eorum, quæ geſta ſunt & gerentur, quid hominibus faciendum eſt, quos multa ignorationis nubes obtegere ſolet? Erraret autem ſupine quicunque crederet informari à nobis Deū tanquam animal quoddã his humanis membris: quoniam non ſunt ea membra, ſed ſimulacra quædam, ut dixi, diuinarum uirtutum. quod ex eo etiam oſtenditur, quia non diſpenſamus ea partibus, ſed aſsignamus in uniuerſum. Vis enim internoſcendi quidquid geritur, per oculos denotata eſt, duos, ne aut plures? Ita ne uero hoc quæritur, quaſi de animali quodam ſermo habeatur? Totus eſt ille oculus, quia omnia intelligit: minus cernunt omnium mortalium oculi, quàm unicus ille, qui immenſus eſt. Eodem modo de auribus. Totus eſt ille auris, ad quem non ſermones modo noſtri, ſed etiam cogitata perueniunt. Totus eſt manus: ſic enim fabricauit uniuerſa, neque nunc ab opere ſingularium rerum ceſſat. Totus eſt pes, quia, tanquam ingrediatur pedibus & adueniat, adeſt undique. Totus lingua, quia per ea, quæ condidit, ſapientiæ ſuæ & potentiæ ſignificationem nobis aſsidue tradit, nec deſinit unquam homines ſpiritu ſuo ſacro compellare. Non poſſumus dicere in Deo horum quodlibet huc magis, quàm illuc collocatum, imo ne aliud quidem ab alio differre dicemus, quia ſimpliciſsimus eſt ille & eadem ui mẽtis & poteſtate cuncta conficit, tractat, moderatur. Nobis autem opus eſt hac diſtinctione ſermonis, quoniam ſimplicitatem illius naturæ, non modo explicare dicendo,

cendo, ſed ne cogitando quidem percipere poſſumus, & eò decurritur neceſsitate quadam, ut illam per partes diuidamus nobis, atque frãgamus. itaque Deum aliud potenter egiſſe dicimus, aliud ſapienter, aliud iuſte, aliud miſericorditer, cum tamen hæc omnia unum ſint, et adeo indiuiſibilis ſit ille, ut totus adſit omnibus rebus, & ſingulis totus. at infantia noſtra non reformidat huc illuc inducere uagantem, & nouum aliquid ei aſcribere, quod tamen illi non eſt nouum, ſed nobis, cum uidelicet alicubi ſe & uires ſuas magis aperit & oſtẽdit. Sed, quoniam longius euagati ſumus; nam cum propoſitum fuiſſet de Dei loquela dicere, neſcio quo modo conſequentia rerum & ordo huc nos deduxit, ut de eiuſdem ſimplicitate & magnitudine diceremus: cohibenda eſt oratio, & tanquam fræno reuocandus equus in ſuum ſtadium, ut metam iam iam ſe oſtẽdentem tangere poſsit. Etenim ad illud, quod quærebatur, quo modo Deus omni uacans corpore loquutus eſſe dicatur cum antiquis patribus, optime iam reſpõſum eſt, quòd dicitur Deus loquendi hoc obire munus, cum ſacro eius afflatu pulſat interius hominum mentes, nullo extrinſecus accedente uerborum ſono: & impellit, ut quippiam agant, uel loquantur. Illa enim interna diuinæ uoluntatis enunciatio facta ad hominem loquelæ nomen obtinuit: oſtenſumq; eſt, non in hac re modo, ſed in pluribus quoque aliis hæc, quæ in hominũ ſunt conſuetudine, ad Deum ſimilitudine quadam trãſlata, uel quia ſic prolata magis mouerent, uel quia facilius intelligerentur, uel etiam, quia ſic deceret. Venit nunc in mentem Socratis (tam etſi ineptum

E ſit

ſit forſitan philoſophica iſtis immiſcere, attamen nihil comparandi cauſa loquar, ſed ut hæc, quæ à nobis dicuntur, teſtimonio etiam confirmentur eorum, qui à religione noſtra alieni fuerunt) cum igitur diceret Socrates ſe audire uocem Dæmonis, quæ illi futuros actionum euentus ſignificaret, & in pleriſque prædictionibus uerus apparuiſſet, inquirere cœperunt eius ſectatores, quidnam eſſet Dæmonis illa uox, quoue modo ab eo perciperetur. Variantibus opinionibus eruditiores in eam ſentẽtiam diſceſſerunt, atque ita ſcriptum reliquerunt, uocem illam non fuiſſe articulatam ex nominibus & uerbis compoſitã, quæ ad Socratis aures perueniret, ſed ictum quendam fuiſſe internum, non cæcum & obſcurum, ſed luminoſum, quo pulſa Socratis mens ea in parte, unde illi notio ineſt, ſtatim perciperet poſteriores rerum euentus, qui demonſtrabantur. facilius nanque arbitrantur à mente in alteram mentem cognitionem rerum transferri poſſe, quàm uox in ipſas aures fundatur. Enimuero ſi loquatur aliquis ad alterum ex longinquo, tunc ualido & magno opus fuerit clamore, ut intelligatur, quod, ſi prope acceſſerit, mediocri opus erit uoce, ſin propinquiſsime factus in aurem uelit ſermonem fundere, tenui ſatis eſt ſuſurro. quòd ſi animo ſuo poſſet adiungere ſe ad alterius animum, eumq; contingere, uel propius conſiſtere, manifeſtum quod non egeret uocis ſono, ſed ſermo eius intimus uoluntate conceptus ad alterum, nullo ſtrepitu uocis edito, perueniret, qua ratione elapſi corporibus animi inuicem colloqui, & inter ſe uerſari dicuntur. Nos etiam dum

adhuc

adhuc manemus in corporibus, intelligimus leui tactu uel nutu loquētes. Sæpius etiam ex ſolo uultus aſpectu cognoſcimus iratum, dolentem, hilarem, aut qualibet alia animi perturbatione commotum. quanto magis humana mens, omnis intelligētiæ fons, ictu Angeli uel Dæmonis impulſa ſentiet, quid is indicet, aut loquatur, uel quas cogitationes nobis ſuggerat, & miniſtret. Quid de Deo dicam? nonne magis hæc de illo accipienda, ut tunc uocem dicatur fundere, cum illapſus tacite hominum mentibus, eas illuſtrat claro quodam ad cognoſcendum lumine, & effecit ſacro illo appulſu, ut intelligant præſentia quædam, uel futura, quæ antea illos latebant. Hinc dicebat ille in pſalmis. Audiam quid loquatur in me dominus Deus, quaſi oſtendere uelit, non exterius illum, ſed interius locuturum. Ioannes quoque in reuelatione inducēs loquētem Deum. Ego ſto ad oſtium, & pulſo: ſi quis audierit uocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cenabo cum illo, & ipſe mecum. Si quis (inquit) audierit uocem meam. Non cogit nos Deus, non putat maieſtatis eſſe, ſeu bonitatis ſuæ, ui nobiſcum agere. nouit nullam eſſe uirtutem, niſi uoluntate ſuſceptam: ita enim ipſe inſtituit. Et ut nulla ſuperſit excuſatio homini non parendi Deo, excitat ſæpius deſidiam & negligentiam noſtram, & ſomnum excutere conatur: uenit ſponte ad cordis oſtium, pulſat, clamat quoque, nec uiolenter irrumpit, ſed in manu noſtra relinquit, an aperiamus, & ei audientes dicto eſſe uelimus. Felices, atque iterum & ſæpius felices, qui internam hanc Dei locutionem ſuſceperunt, atque exau-

dierunt. nam cum iſtis uerſatur Deus, & cum iſtis etiam epulari & conuiuia inire gaudet, ſicut ipſe facturum ſe pollicetur. Quid, ſi etiam uocali ſermone dicam quãdoque ad homines locutum Deum, quod multis locis ſacræ literæ innuere uidentur? credemus ne hoc fieri non poſſe, niſi fauces ac linguam aſſumat, atque his noſtris membris conſimilibus agat? Legimus in ſacris uoluminibus uerbum Domini ad hunc uel illum prophetam factum. Legimus os Domini locutum, uel interrogatum, uel conſultum, uel illud ſic dixiſſe, uel ſic reſpondiſſe: quæ omnia oſtendunt, quod humano uteretur ſermone. Quid igitur? fauces tunc & linguam aſſumebat ad loquendum, nec aliter loqui poterat? ſed id dicere, hominis eſt parũ conſiderati, diuinas uires ex humana facultate metientis. nam ſi uox nihil aliud eſt, quàm aer lingua percuſſus, poteſt aer ui diuina uel uoluntate ictus reddere uocalem ſonitum, qui ad aures deferatur ſanctorum, quem reliquorum auditus non admittat: hoc enim uno ſignificatur uerbum de cælo factum, quando multis aſtantibus alii audiunt, alii, quorum impuræ aures, mens prophana, ſentire nequeant. Etenim ſic cogitandum cenſeo, quod cum ab initio nihil eſſet in mundo, cum nec ipſe quidẽ mundus eſſet, nulla ſubſiſtente materia, aut forma, cuncta uerbo Dei exorta certis locis formiſq; diſtincta conſtiterunt. Nam ut uniuerſam tam immenſæ molis conſtructionem referre prætermittam, ac per ſpecies tantum quaſdam rerum percurram; ille Solem radiis cinxit, quibus diem efficeret, & aureis ſtellarum globis opacæ noctis tenebras incendit, in quibus eſt argentea

gētea Luna, quæ Solis lumine modo aucta, modo defecta alternis temporibus uariatur, ſed tum maxime conſpicua, cum alienæ lucis munere fœcundior pleno ore ardet. Eadem ſuprema poteſtas ſtagna, lacus, maria, flumina per uaſtos terrarrum ſinus diffudit, ipſamq; tellurem ſua libratam grauitate in medio ſuſpendit, ſtareq; iuſsit eam, ſuper qua reliqua animantia mouerentur. Hæc & alia plura, quæ ego, non adeo copioſus homo in dicendo, quàm diu uellem commemorare poſſem, cum incredibili arte, admirabili potentia, ſolo nutu procrearit, effinxerit, compoſuerit Deus, nullis humanis adiutus membris, ſine machinis ullis, ac ferramentis, putabimus nunc eundem non poſſe ad hominem uoculam mittere, niſi labiorum motu utatur? ac, ſi ita putabimus, nō indigni uidebimur, qui de tanto opifice quicquam dicamus, ac cogitemus? Sed num caſu factum dicam, uel ratione quadam, quod nuper intulerim mentionem mundani opificii? nam hoc retulit memoriam quorundam perbene eruditorum, qui aiunt Deum ſecum loquutum, ubi uerbo cuncta creauit, & hunc ſtatum rerum induxit, cetera omnia, quæ in ueteri lege habentur, Angelorum miniſterio ad homines delata, quamuis ſub perſona Dei, cuius opus gerebatur, tractarentur. Videtur tum Deus, ſeu is, qui uicem Dei gerebat, ab initio orbis conditi ſpecie quadam corporali aſſumpta ad homines ſociali more locutus, humano utens ſermone. ſic locutus eſt cum primis parentibus, ſic cum Noa, ſic cum Abraham, ſic cum Moſe, ſic cum pluribus aliis. plerunque nudæ tantum uoces (ut dixi) inſonabant. Vtitur

etiam alio loquẽdi more Deus, cum humanus animus, ſenſibus corporis uel ſomno ſopitis, uel in uigilia deſertis, per ſe tãtum uiget, tunc uiſa quædam ei obiiciuntur, quibus de Dei conſilio & ſententia commonetur. ſed hæc extraordinaria quodam modo geruntur poteſtate. Illud peculiare Deo, occulta inſpiratione præuenire & cõmouere hominum mẽtes, atque ita nobiſcum fabulari. At non ſolum hoc modo loquitur nobiſcum, ſed per literas quoque, quas per Moſem, & prophetas, & Apoſtolos protulit. Ille hæc nobis monumenta reliquit, ut amorem erga ipſum noſtrum hac quoque literarum imagine detineret, & ne quando obliuionem mandatorum & per eum geſtorum cauſari poſſemus. Dicitur etiam figurate loqui Deus ubi factis nonnullis admirabilibus aliquid aliud oſtendit, ueluti cum Ionas proiectus de naui in mare à Ceto abſorptus eſt, & in eius uẽtre triduum commoratus, deinde effuſus incolumis in litore, &, ut quidam poeta uetus dixit, Depoſitum, non præda fuit. Hoc facto præſignificauit Deus, quod eius unigenitus de cruce detractus, & ſepulcro conditus totidem diebus maneret in uiſceribus terræ, & illinc deinceps uiuus exurgeret, tanquam in cuſtodiam & non in prædam ſepulcro traditus fuiſſet. Similiter Ioſeph uenditus à fratribus triginta argenteis prænotauit Chriſtum uẽditum pari pretio à diſcipulo. Hæc eſt figurata Dei locutio, quæ non uerbis, ſed factis exprimitur. ea plurimum elucet in geſtis, quæ utriuſque Teſtamenti paginis continentur. Non tamen eſt omnium hanc locutionem percipere, ſed paucorum quorundam, quos ſpiritus ſacer afflauit: rem autem

tem

tem geſtam intelligere quemadmodum litera ſonat, cuiuſlibet eſt. Addunt quidam aliam duriorem Dei loquelam, quam ex ſcripturis iidem eliciunt, ubi diro aduerſus delicta noſtra inſonat flagello, tunc iræ & furoris plenus peccatoribus loquitur Deus, manu ſcilicet, non uoce. nam in lamentatione Hieremiæ deflentis exitium Hieroſolymæ legimus. Facti ſunt hoſtes eius in capite, inimici locupletati ſunt, quia Dominus loquutus eſt ſuper eam propter multitudinem iniquitatum eius. Et ibidem paulo poſt ex perſona eiuſdem ciuitatis. O uos omnes, qui tranſitis per uiam, attendite, & uidete, ſi eſt dolor ſimilis, ſicut dolor meus. Quoniam uindemiauit me, ut loquutus eſt Dominus in die iræ furoris ſui. Et in pſalmo nono legitur quoque. Increpaſti gẽtes: & periit impius: nomen eorum deleſti in æternum & in ſæculum ſæculi. Infeliciſsima ſane hæc tempora, aduerſus quæ diuina ultio tam acerbe infrenduit, perditi ſumus bellis, proſternimur morbis, annonæ penuria uexamur, hæc tam miſera patrum ætas, & quæ paulo ante præceſſerunt ſæcula, melioribus (ut opinor) decurſa moribus, uidere nõ meruerunt. Hoc ferreũ ſane quoddã locutionis eſt genus, quo nobiſcum utitur Deus, quanquam & cum peccantibus illa etiã mitiore utatur loquela, de qua modo elocuti ſumus. Peccatori nanque dixit Deus, quare enarras iuſtitias meas, ut ille inquit in pſalmo. Sic ad Balaam magnũ locutus dicitur, eiq; præcepiſſe, ut Iſraelitico populo benedictionem pro maledictione inferret, ſed et cum Satana quoque in his, quæ circa Iob geſta ſunt, ſermonẽ habuit, quemadmodum liber eius nomine inſcriptus oſtendit.

Effudi iam plurima(nam omnia,nec ſcio, nec poſſum) quæ etſi altitudine quæſtionis, & eruditis auribus digniſsima iudico, uereor tamen iam pridem, ne à doctis & intelligentibus loquacitatis ſtultitiæq; condemner, quoniam apud ceteras gẽtes à fide diſſonas res iſta fortaſis aliquam habere poſſet diſputationem, nullam apud noſtros. quid enim mirandum humanis, quondam membris definitum Deum, quem nos mortali carne circundatum cuncta hominis munia expleſſe profitemur? deſcendere ad homines dicitur Deus, perambulare terram, colloqui, monere, præcepta dare. hæc quippe ueteri lege continentur, ſed nonne hoc uere extitiſſe proditum eſt nobis Euãgelica lectione? Extiterunt uetera illa præludia nouorum, & ueritatis umbram talibus lineamentis depictam priora ſæcula tenuerunt. Nihil illis literis, quas Spiritus ſanctus conflauit, temere effuſum, omnia ad ſacratioris cuiuſdam arcani ſignificationem librantur, & per ſingulas pene uoces myſteria noua concitantur. Lego Deum & hominem humana tractare, quid ni legam? quando humanam ſpeciem non exhorruit tanta illa maieſtas, ſed inter mortales, ut unus ex illis, uerſatus eſt. etenim iam antea pſallendo prædixerat Propheta. Videbitur Deus Deorum in Sion. De hac eius loquela loquens Apoſtolus Paulus initio epiſtolæ ad Hebræos, Multifariam, inquit, multiſq; modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, nouiſsime iſtis diebus locutus eſt nobis in filio, quem conſtituit hæredem uniuerſorum, per quem fecit & ſæcula. Quid enim nunc? cum mihi campus proſternatur, in quo effundere ſe & iactare

iactare poſsit oratio, illam coarctamus. Iuuat enim commemorare, quæ & quanta humanæ iunctus naturæ Deus egerit, tractauerit, perfecerit: ut minus uideatur mirum, ſi ad effigiem futurorum locutus quippiam dicatur. Ardens nanque caritate noſtri cæleſtis Pater, cupiens humanum genus ſaluum facere, & eximere à peccatis, filium delegauit huic muneri, qui deſcẽdens ex tanta illa arce, humanamq; ſuſcipiens carnem, os aperire ſuum, uerbaq; diuina humanis auribus infundere dignatus eſt, mandata uitæ edidit, immortalitatis iter docuit, regna cælorum deſcripſit. Antea cõtactu ſacri ſpiritus, & illapſu per homines, tunc ad ueritatem plane Deus in homine loquebatur. Hæc eſt excellens illa diuini oris locutio, qua maior alia nec dici, nec cogitari poteſt. At non ſermonibus ſolum profuit, ſed miris quoque operibus. non eſt paſſus indecores eſſe illos, inter quos uixit, quibus opem cæleſtis dextra ferebat. nam membrorum uitia corrigere, uſus reſtituere, ſenſus oculorum, linguæ, aurium aperire, ualetudinem ægrotantibus inſtaurare ſolebat. Illius uim & numen Dœmonia de corporibus excuſſa trepidabant, multiq; mortales eundem ſæpius luce functis decurſam uitam reſignaſſe uiderunt. quid multa hominum millia paucis panibus & piſciculis ſemel & iterum ſaturare? quid naufragia eripere? uim ſæuientium uentorum quatere? ſiccis ueſtigiis aquarum fluenta deambulare? quæ omnia in humanis degens faciebat, ut Dominus naturæ, non petendo illa ab alio, ſed propria utens poteſtate. qua ex re certiſsimum diuinitatis ſuæ præ

buit argumentum. nam nemini hominum nato contingere id, ac ne conferri quidem poteſt, ut ui ſua nixus miracula edat. Deus igitur, aſſumpto homine, propriis (ut ſic dicam) auſpiciis tanta illa gerebat. nec id fuit ſatis. nam ſingulare humilitatis & patiētiæ exemplar intulit, dum fœdari inceſtis hominum manibus ſuſtinuit, crudeliſsimeq́; uexari, comprehenſus ut imbecillis, adductus ad iudicium ut reus, damnatus ut nocens, illuſus ut uilis, laceratus ut hoſtis: uerbera, plagas, cruciatus, mortem ſalutis noſtræ cauſa ferre uoluit, tulit. Ille rerum conditor, ille hominum & Angelorum creator, nudatus in cruce diſtentusq́; iacuit, ternis clauis confixus, ſpinea corona uallatus, iſtisq́; clariſsimis caritatis inſignibus decoratur. Ille ille inquam eſt Deus inuiſibilis quondam, nunc carne inductus, qui in crucem ſublatus eſt, qui uulnerum fœditate, qui ſparſo cruore, qui duriſsimo ſupplicio infirmitatem noſtram abluit ac redemit. Idem, ut dies aduenit tertius, ſurrexit è tumulo, mortisq́;, quam pro cūctis ſuſtinuerat, uictor, paternos ultro remigrauit ad cœlos, æternæq́; uitæ clauſtra mortalibus reſerauit, &, quamuis pauci uiuentis ueſtigia ſectati, cunctas tamen terras, cuncta maria, atque etiam ultimos telluris ſinus Euangelicus ſonus breui peragrauit. Hæc Deus humanis circunfuſus membris geſsit & pertulit, geſsit nanque diuina, pertulit humana. Hæc ſunt etiam illa, quæ paulo ante dicebam Deū de ſe per homines quondam ſacro afflatos ſpiritu prælocutum. Deus antea uoluit uerbum ſuum in ore Prophetarum reſonare: tandem uenit ipſum

uerbum, humanam aſſumens carnem, quod & geſtis & uoce increpuit tam magnum, ut breui totum terrarum orbem peruaſerit. Si magnum uidetur, quod Deus cum antiquæ legis patribus occulto illo ſuo more locutus eſt: maius adhuc uideatur, quod his ultimus temporibus corporaliter & patenter per ſe ipſum locutus fuerit, multa etiam geſſerit: & tanto id maius uideatur, quanto ſolet res ipſa imagini anteferri. nam uetera illa uelut imago & umbra horum fuerunt: præmiſit Dominus, ut illo dignum fuit, multos geſtorum ſuorum præcones, & præluſores. Etenim incarnatio eius, ſiue humanatio, (utendum eſt enim in re noua nouo uocabulo) ortus, actiones, miracula, ita ſermonibus prænunciata, ac rerum imaginibus ſignata, illud etiam infandæ necis trophæum, quo peccata noſtra luctusq; hauſit, ita depictum, ut quæ multis poſt ſæculis cõtingere erat neceſſe, uiderentur illi uiri tanquam præſentia ſpectaſſe, & ad illud exemplar cuncta diſpoſuiſſe. Tum uero illud, Deum in carne uenturum, & non de ſuperiori loco, ſed de plano hominibus hominem locuturum, multaq; in homine geſturũ, uel eo maxime præſignificari uidetur, quod tum humano more humanis affectibus pertractare cuncta dicatur: non enim renuit, quin de eo ut homine homines loquerentur, qui hominum ipſorum cauſa humanã ſuſcipere naturam cupiebat. Mirum uidetur, quod Deus ad homines uerba fecerit, & ore ad os edocuerit, quemadmodum magiſter diſcipulos ſolet. hoc, quod tam mirum eſt, noſtri cauſa ſuſcepit, quod prophetico quoque

F 2 teſtimonio

teſtimonio, ſicut cetera, indicatur. ægre nanque ferrem, ſi de hac Dei locutione, de qua inſtitutus eſt ſermo, non poſſem oſtendere aliquid prænunciatum. Eſaias igitur trigeſimo capite ſui libri Iudæis, quod habituri eſſent doctorem perpetuum, ita ut uideretur ab eis, & audiretur, prædixit. Hunc locum non modo noſtri, ſed ueteres Hebræorum magiſtri de Chriſto, quem illi Meſsiam uocant, exponunt, id eſt de eo, qui ex utroque genere diuino & humano conſtaret: nam ſi de puro homine loqueretur, quid mirum eſſet, ſi talis doctor oculis & auribus aſtantium ſentiretur? Vaticinatus igitur Eſaias quod Deus aliquando in homine proprio ore Doctoris fungeretur officio, clare illum cunctis uidentibus & audientibus, neque ceſſaret ab hoc docendi munere. ipſius nanque doctrina perpetua eſt, ipſe in Euangelio dixit ſe fore nobiſcum omnibus diebus ad conſumationem uſque ſæculi. Sed quid profuit, Deũ olim præſentem ſpiritu, mox corpore illa locutũ, ſi hos ipſos diuinos negligimus ſermones? ſi maximis præmiis ac pollicitationibus allecti ad ſanctæ caritatis obſequia, ad omne iuſtitiæ opus, (o nos miſeros, ſtultasq; noſtras cogitationes) caduca fortunæ bona affectamus? ſæculiq; fluxam auram tota mente contrectamus? quin uana ſectamur potius formarum munera, turpiſsimis circunfluentium uoluptatum illecebris irretiti, quàm laxantem immortalitatis ſinum, & ad ſua præmia uocantem Deum audiamus. Dici uix poteſt, quantum diuinis debeamus ſermonibus, quibus ſe ipſum patefecit Deus, &, quid uellet oſten

dit.

dit. De mundani operis fabrica innotuit quidem, ſed uix, ſed paucis, ſed minus plene: uilius etiam hoc mundanum opus, quod uarias agitationes patitur,& mutationes, quod aliquando ſoluetur: at immutabile & inextinguibile Dei uerbum, quicquid promiſit, dabit. promiſit autem maxima & ingentia dona ſupra omnem humanum cogitatum. dulce hoc: illud triſte, quod, quicquid minatur peccantibus, etiam dabit: minatur autem æterna incendia. Videndum ergo ut hæc effugiamus, & altera aſſequamur. Nouit ille bonis pariter & malis uti bene, quoniam utriſque quod debetur perſoluet, bonis ſcilicet præmium, malis ſupplicium. mauult tamen ſe potius ad liberalitatis & clementiæ partes adiungere, quam ultionem de peccatoribus exercere. Hic eſſet locus hortandi pluribus ad obſeruantiam diuinorum mandatorum, neque id me latet. ueruntamen ſuſpectam habeo imbecillitatẽ uirium mearum, ideo hanc ſarcinam libenter relinquo. Mouet me illud etiam, quod non ad inconditam multitudinem, ſed ad delectum amicorum cœtum uerba facio, cui nihil opus eſt his uerborum calcaribus: admoneri ſatis eſt. Vellem tamen ut hortationem hanc eloquentiſsimus aliquis ſuſciperet, cui firmiſsimum opto pectus, & ferream uocem. Hunc tanquam de ſpecula concionantẽ cunctos mortales, qui undique globo terræ circunfunduntur, audire cuperem, atque adeo audire, ut ingemiſcerent de peccatis, ſalutemq; ſuam aliquando reſpicerent, & curarent in poſterum magis loquelæ ſummi Dei, mandatis æterni patris obtemperare.

IN ACADEMIA
VENETA,
M. D. LVIII.